

izvještaji

PREMA REEVANGELIZACIJI EVROPE

Praški sastanak teologa

(Prag 2-5. I. 1991)

Ivan GOLUB

U jesen 1990. kardinal F. Macharski, nadbiskup Krakova, neposredni nasljednik kard. Karola Wojtyle, posjetio je zajedno s prof. Dr. Stanislavom Nagyem, također iz Krakova, teološke fakultete u Pragu, Zagrebu, Ljubljani i sastao se s profesorima. Iznio je prijedlog da se u Lublinu 1991. održi znanstveni teološki skup o temi »Crkva kao svjedok pod komunističkom moći u Evropi«. Skup da je osobito na srcu Ivanu Pavlu II. Pozvao je da Fakulteti izaberu svog izaslanika na sastanak teologa u Prag, gdje će se pripremiti lublinski teološki skup. Pismeni poziv uputio je domaćin, praški teološki fakultet. Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu je izabrao mene za izaslanika. Dekan red. prof. dr. Tomislav Šagi-Bunić predložio je na sjednici Fakultetskog Vijeća da se izvješće što sam ga po povratku iz Praga podastro objavi. To ovime činim.

Skup teologa održavao se od 2. do 5. siječnja 1991. u Pragu, u zdanju Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta i Bogoslovnog sjemeništa, Thakurova 3. (Ta, prvotno fakultetska odnosno sjemenišna zgrada, bila je, vele, do prošle godine sjedište tajne policije za Istočni blok.

Sudionici skupa bili su iz zemalja koje su donedavno bile pod komunističkom vlašću kao i iz nekih njemačkih gradova kao npr. Salzburga iz naslova partnerstva s gradom domaćinom Pragom. Konkretno bili su to teolozi iz Češkoslovačke, Poljske, Mađarske, Sovjetskog Saveza, Njemačke, Austrije i iz Jugoslavije. Iz Jugoslavije bili su prof. dr. Drago Ocvirk, iz Slovenije, s Teološkog fakulteta u Ljubljani, prof. dr. Ivan Zirdum, iz Hrvatske, s Teologije u Đakovu, i ja s Teološkog fakulteta u Zagrebu.

Skupu je predsjedao dekan Fakulteta domaćina prof. dr. Vaclav Wolf iz Praga, a moderatorom je bio prof. dr. Jan Krucina iz Wroclawa u Poljskoj.

Skupljanje sudionika skupa bilo je 2. siječnja. Sam rad je započeo 3. siječnja u 7,30 koncelebriranom misom koju je predvodio rektor Bogoslovnog sjemeništa.

Skup su, u 9,30 pozdravili u ime spriječenog kardinala Františka Tomaška, pomoćni biskupi Lobkowitz i Ratkowski. Biskup Lobkowitz je prenio pozdrav kard. Tomaška. Spomenuo je kako je dan prije završio velebni skup mladeži Taizèa u Pragu, gdje je 80.000 mladih molitvom zaključilo staru 1990.

i započelo novu 1991. godinu. Bio je to, reče, skup dvaju kultura istočne i zapadne u srcu Evrope. Za teološki pak skup, koji pozdravlja, reče, da je prilika za upoznavanje nakon dugogodišnje izolacije. To da je i želja Ivana Pavla II. koji šalje skupu svoj blagoslov.

Uvodni referat je održao prof. dr. Stanislav Nagy iz Krakova o temi »Svjedočanstvo crkve pod komunističkim sistemom«. Istakao je potrebu perspektivističke refleksije teologa nad dogođenim. Naglasio je nadalje velehradsku tradiciju, tradiciju Ćirila i Metoda, tradiciju inkulturacije i dijaloga, na koju se ovaj skup teologa u Pragu treba nādovezati. Enciklika Ivana Pavla II. »Slavorum Apostoli« i Velehradska tradicija su, veli, na liniji reevangelizacije Evrope i ekumenizma. Govorio je o Evropskoj zajednici i u taj splet stavio i teološko zajedništvo. Naglašavao communio teološke misli, communio postcomunistica. Nabrajao teologe dijaloga Berdjajeva, Bulgakova, Griveca, Vašicu. Navodio svjedoke-mučenike, na prvom mjestu Alojzija Stepinca. Nabrajao slavenske zemlje, na prvom mjestu Hrvatsku.

Iz duge i žive diskusije izdvajam neke naglaske. Prvi diskutant prof. dr. Laszlo Boda iz Budimpešte gaji nadu da će simpozij u Lublinu, koji se ovdje u Pragu priprema, »izbjeći napasti panslavizma, da će humor igrati ulogu u susretima teologa, Hašekov i Hāringov humor«. I zaključuje: »Pluralizam bez konsenzusa je neplodan.«

Prof. dr. Lothar Ullrich iz Erfurta osvrnuo se u pet točaka na referat prof. Nagya i ujedno ocrtao stanje crkve u donedavnoj Istočnoj Njemačkoj: »Komunistički režim u Istočnoj Njemačkoj bio je pruski, što znači temeljit. Nasilna ideologizacija nije odgojila komuniste već agnostike i nihiliste. Erfurt, grad od oko 200.000 stanovnika, ima oko 15.000 katolika, 30.000 evangelika – a ostali su ništa. Tiha revolucija u Njemačkoj Demokratskoj republici ne ide na konto Katoličke crkve, već mirovne i ekološke skupine pod krovom Evangeličke Crkve. Katolička biskupska konferencija je suzdržana. Imali smo zatvoren kler i episkopat, koji se držao daleko od države. Cijena je bila izolacija. Nemamo ni biskupa ni svećenika mučenika, ali ima laika mučenika. Svećenici su bili povlašteni. Uvijek smo npr. mogli sudjelovati na međunarodnim simpozijima. Razvijali smo solidarnost s progonjenima. Kard. Bengsch ju je osobito promicao. U nas su bili tajno zaređeni mnogi svećenici i biskupi iz istočnih zemalja.« Prof. Ullrich se posebno zadržao na ekumenizmu i povezo ga sa reevangelizacijom Evrope: »Postalo je jasno da se ne može biti teologom bez ekumenske perspektive. Reevangelizacija Evrope ne smije biti rekatolicizacija. A tog se upravo boje evangelički kolege«. Izdvojio je ekologiju: »Ekologija je dio naše ispovjesti vjere« i zaključio: »Moja vizija je evropska teologija«.

Moderator skupa prof. dr. Jan Krucina iz Wrocława u Poljskoj se obazreo i na referat i na intervjue: »Prof. Nagy je govorio o communio postcomunistica. Bojim se teološkog panslavizma. Mi ne idemo za panslavizmom. Mi idemo za evropeizmom. Ne bojimo se Zapada i nek se Zapad nas ne boji. Keine panslavische theologie«.

Prof. dr. Mihal Czajkowski iz Varšave (moj kolega sa studija na Biblijskom institutu u Rimu) izjavljuje: »Protiv sam trijumfalizma mučeništva i mučenika. Bojim se svakog trijumfalizma. Ne zaboravimo da postoje i pravoslavni mučenici. Upozoravam na opasnosti antisemitizma.«

Prof. dr. Drago Ocvirk iz Ljubljane uzeo je riječ: »U komunističkom sistemu čovjek nema osobnosti. Posljedica toga je anacionalizacija – odnarođiva-nje. Za nju se koristio jezik. Što je kod vas bio ruski, kod nas je bio srpski.

U tom kontekstu crkva je bila branitelj osobnosti i narodne samobitnosti. Zbog toga Crkva uživa veći ugled sada nego prije rata. Crkva je zato bila privlačna i za one van Crkve. I zbog toga je bila progonjena«. Potom je prof. Ocvirk naveo koju ulogu ima Crkva igrati u postkomunističkom svijetu: »1. Ne upasti u viktimologiju, 2. Liberalizam i individualizam koji se pojavljuju su protivni kršćanstvu. Tu se Crkva mora angažirati i ne smije šutjeti; mora zastupati kršćanski moral. Ne zanemariti New Age koji prijeti cjelovitosti ljudske osobe. 3. Crkva se mora angažirati protiv nacionalizma i manjinskih pretjerivanja. 4. Crkva se treba posvetiti ekološkim pitanjima.«

Neposredno nakon prof. Ocvirka riječ je uzeo dr. Ivan Zirdum iz Đakova: »Dolazim iz Đakova, Strossmayerova grada. Vele da je Crkva una, sancta, catholica et apostolica, ali i da je martyrica. Krist je bio mučenik i on hoće mučenike – svjedoke. Imati u Evropi Crkvu bez mučenika–svjedoka je krivi put. U Hrvatskoj smo imali više mučenika. Osobno sam izdao više knjiga o mučenicima. Ti mučenici su veliko blago Crkve. Bez njih bi Crkva bila siromašnija. Bojim se da ne zaboravimo mučenike XX. stoljeća. Moramo častiti mučenike kao prackrkvu. Postoje ne samo katolički nego i pravoslavni i evangelički mučenici.«

Prof. R. A. Glässer iz Eichstättu ne vidi opasnost u teološkom panslavizmu već prije u paušalnom teološkom germanizmu; »Bojim se da panslavizam nije aktuelan, ali postoji opasnost da zapadno mišljenje bude primljeno nekritički.«

Na popodnevnom zasjedanju najprije je pročitan i prihvaćen uz male preinake telegram sv. Ocu Ivanu pavlju II. Potom je prof. dr. L. Gôrka iz Lublina dobio riječ od moderatora Krucine: »Pošto je utanačeno: ne panslavizam već konsenzus, možemo govoriti o ljublinskom teološkom skupu.« Prof. Gôrka je izložio kako bi imao izgledati simpozij u Lublinu. Rad bi se odvijao u skupinama i u plenumu, na kraju bi bila panel diskusija; »Ivan Pavao II. je sam kazao da bi na Veliku Gospu u Čenstohovi jutro proveo s mladima, a popodne s teolozima, sudionicima ljublinskog znanstvenog skupa. A skup bi završio doksologijski: zahvalnom liturgijom.«

Prof. L. Ullrich iz Erfurta je odvratio: »Po ovome što je rečeno ljublinski simpozij je već gotov. Pitam se što je svrha tog simpozija? Kako se on odnosi prema drugim teološkim udruženjima u Evropi? Je li to skup aklamacije ili kritičke rasprave? Kako se odnosi prema kulturi, prema ekumenizmu?«

Moderator Krucina je jasno odgovorio što je svrha skupa u Lublinu: »Skup treba biti doprinos Evropskoj sinodi«. Na to će Ullrich: »Dobro je da je Istok dobio svoj glas, ali on se mora uklopiti u cjelinu.«

Prof. dr. H. K. Kleber iz Passaua je uzeo riječ: »Pitanje je hoćemo li radni kongres ili proklamacijski kongres. U slučaju ovog drugoga imali bismo deklamatorsku teologiju«. Kako se je rasprava zaoštravala, tako je na čas izgledalo da će se skup raspasti. Moderator Krucina je predložio kafe-pauzu i »razgovore u skupinama, pa će poslije ići sve zbliženije.«

Nakon pauze nije se nastavila rasprava, već su ukrajinski grkokatolički biskup Igor Ivanovič Bilyk iz SSSRa, dogmatičar i prof. Michal Woroniecki iz Grodna u Bjelorusiji u SSSRu iznosili svoja iskustva pod komunističkom moći. Biskup Bilyk radio je kao inženjer. Puno je bio na terenu i tako stupao u dodir sa također tajnim svojim svećenicima. Završio je riječima: »Nosimo terete jedni drugih. Dio smo tijela Crkve.« Prof. M. Woroniecki (82 godine star),

koji je i duhovnik u sjemeništu u Grodnu, bio je osuđen na 25 godina zatvora. Sedam godina je radio kao zatočenik u rudnicima bakra u Kazahstanu. Za svoje bogoslove veli da oduševljeno čitaju Bibliju. I biskup Bilyk i profesor Woroniecki vele za svoje ljude: »Nemaju knjiga«. Biskup me zamolio da mu pošaljemo na hrvatskom teoloških knjiga.

Predsjedatelj dekan dr Wolf će nakon ovog svjedočenja: »Čini se da situacija s križ drugacije izgleda nego kad se gleda pod križem.« Nastavila se rasprava o temama za lublinski teološki skup. Dekan je pozvao da se za sutra smisle teme za lublinski skup. A prof. Nagy upozorio: »Naš skup ima konkretnu zadaću. Ako je ne ispunimo, neće se održati kongres u Lublinu. Trebamo utvrditi program kongresa«.

Drugi dan rada pripravnog teološkog skupa u Pragu javio sam se na samom početku za riječ. Zahvalio sam najprije organizatorima za trud, za osobne pozive i pohode na najvišoj razini. Obazreo se na prošlost. Dobro je, rekoh, da događaji posljednjih desetljeća i godina postaju ne samo predmetom politoloških, političkih, socijalnih i gospodarskih istraživanja nego i predmetom teološkog razmišljanja, jer otkako je Bog primio ljudsko tijelo, ljudska povijest je (i) Božja povijest. Slavenski genij sklon razmišljanju nad bogoslovnim smislom povijesti, može dati valjan doprinos teologiji povijesti, točnije povijest čovječanstva, posebno povijest Crkve je, da tako rekнем, Božja povijest, povijest Trojstva. U Americi na Yale sveučilištu predaje se suvremena povijest. Zašto se ne bi mogla istraživati i teologija suvremene povijesti? Predložio sam kao jednu temu lublinskog skupa: Teologija novije povijesti ili Teologija povijesti našeg vremena.

Govoreći o sadašnjosti, usredotočio sam se na Isusovo blaženstvo: »Blago progonjenima...« I kazao kako je položaj progonjenoga bolji, blaženiji od položaja progonitelja. Tragičnije je biti progoniteljem nego progonjenim. Zbog toga je Isus govorio da treba moliti za progonitelje. To je jedan od Isusovih paradoksa... Progonstvo je šansa (prilika) i opasnost: prilika, jer je Isus zvao na radost one koji su progonjeni; opasnost jer progonjeni može postati progoniteljem. I tada on nije blažen. To njegovo progonjenje ne mora biti surovo i materijalno, već može biti riječima i mislima, slično farizeju u hramu koji pokazuje prstom prema drugome. Prst od sebe prema bližnjemu, nekadanjem progonitelju, može biti jednim oblikom progonjenja. Najbolje i jedino jest kako je Isus rekao: za nekadanje ili sadanje progonitelje moliti, i onima koji nam ne čine dobro, dobro činiti. Napast postkomunističke ere jest da se kršćani odriču praštanja. U tom smislu ne bi li mogla mogućom temom lublinskog skupa biti trostruka milost: Milost progonstva, milost oslobođenja i milost praštanja iliti pomirenja, odnosno progonstvo kao milost, oslobođenje kao milost, praštanje iliti pomirenje kao milost.

Glede budućnosti rekoh da niti sam prorok ni proročki sin, no da slutim kako nakon doba preuveličanog Homo fabera dolazi vrijeme Homo ludensa, i to također i na crkvenom području. Pred nama je ili već među nama: Deus ludens, Homo ludens, Ecclesia ludens, Ludus sacer i Theologia ludens. Posljednja desetljeća srednje i jugoistočne Evrope jednostrano su naglašavala Homo fabera. Ne bi li jednom temom lublinskog skupa mogla biti: Od Homo fabera do Homo ludensa.

I još: Kultura, osobito umjetnost čiji korijeni su u igri, zauzimala je u Crkvi na razini prakse vidno mjesto, no na razini refleksije nije bila vazda u

središtu. I dok je evangelizacija minulih vremena stajala na prag logike i radosnu vijest nadasve predstavljala kao istinitu, i na prag etike te radosnu vijest nadasve predstavljala kao dobru, evangelizacija budućnosti koja je već počela, staje, ne napuštajući dakako praga logike i etike, na prag estetike, te predstavlja radosnu vijest (i) kao lijepu. Umjetnost i kultura su prostor, povlašteni i nesporni prostor susreta između Crkve i svijeta, prostor dijaloga. U tom smislu sam predložio kao jednu temu lublinskog teološkog skupa: Kultura šansa evangelizacije iliti Kultura i crkva na prekretnici vremena. Sv. Otac Ivan Pavao II. se zauzima upravo oko kulture. Osnovao je Centar za kulturu (kojemu je načelnikom kard. Poupard). Zaključio sam dosjetkom, kako nakon govora o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti preostaje samo govor o vječnosti i dodao: Istok i Zapad su godinama bili odijeljeni. Sad imaju priliku da se upoznaju, da se međusobno obogate, daleko od svakog ekskluzivizma. A za upoznavanje nije li najbolji put što ga je pokazao Augustin: »Nikoga se ne upoznajе osim po prijateljstvu – Nemo cognoscitur nisi per amicitiam«. Prijateljstvo ostvaruje raznolikost i jednost, mnoštvenost i pojedinačnost, jer prijateljstvo znači biti ja i biti drugi. U tom smislu sam predložio temu za lublinski skup: Prijateljstvo ljudi i Boga – amicitia Dei hominumque – kao retrospektiva i perspektiva Evrope.

Na moje izlaganje se nadovezao prof. dr. G. Bachl iz Salzburga i predložio da prvi dan lublinskog teološkog razgovora bude posvećen prošlosti, drugi sadašnjosti a treći budućnosti Crkve u postkomunističkoj eri, a u Čenstohovi da se održi doksološki sastanak hvale Bogu.

Prof. dr. D. Ocvirk iz Ljubljane predložio je kao teme: 1. Pluralizam kao alternativa imperijalizmu mišljenja, 2. Pouke što nam ih mogu pružiti njemačka i talijanska crkva svojim iskustvom stečenim nakon oslobođenja od totalitarnih sistema. Dr. T. Halik iz Praga (za kojeg su u kuloarima govorili da je priželjkivani nasljednik kard. Tomašeka) podržao je temu o Crkvi i kulturi i predložio za Lublin teološku refleksiju sa stanovišta teologije oslobođenja, te se zauzeo da se tamo dade riječ i kojem svećeniku radniku, jer je i sam kroz dvanaest godina kao svećenik bio radnik. Moderator Krucina je odbio uvođenje aspekta teologije oslobođenja kao neprimjereno postkomunističkom dobu, jer je upravo teologija oslobođenja nekako marksistička. Na to je kazao prof. Ullrich: »To je paradigma nove teologije, a ne marksistička teologija. To je kontekstualna teologija. Imali smo skolastičku teologiju koja je bila izvan kontekstualna teologija«. Prof. dr. J. Chmiel, dekan Teološkog fakulteta u Krakovu (moj također kolega sa studija na Biblijskom institutu u Rimu) ocrtao je što je to »homo sovieticus« i zaključio da je to čovjek koji sumnja u sve i nikome ne vjeruje. Prof. K. H. Kleber izjavljuje: »Od svega predloženoga neka se napravi izbor. Pouzdajemo se u organizatore.« Moderator Krucina primjećuje: »Dobro je da su danas i Slaveni došli do riječi.« Dekan Wolf dodaje: »Slaveni su skloni sintezi, a Nijemci analizi. Potrebna je suradnja.«

U pauzi mi prilazi moderator prof. Krucina i zahvaljuje za usmjerenje rasprave dano mojim prilogom, prof. Tkaldčik, dekan iz Olomouca veli prof. Nagy preda mnom: »Kako je dobro zastupao slavensku teologiju.« Nagy to potvrdi glavom i okrenu se k meni: »Zahvaljujem vam za vaš doprinos. To je bilo dragojeno i važno. To će biti uključeno u sastav lublinskog simpozija u pripremu tema«. Kolega Czajkowski, s kojim se skoro sudarih na vratima, će u hodu: »Ti si prorok, ne proročki sin«. Prof. Ullrich s kojim sam se sreo poslije

na hodniku reče: »Ono o milosti je bitno. Bez toga bi bila praznina. Milost progonstva, milost pomirenja!« »Govorim iz naše situacije« odvratih. »I prijateljstvo kao oblik upoznavanja« – dodade on. Prof. Górká, zatraživši me tekst, reče: »Vaše izlaganje je izvrsno. Vidi se da poznajete istočnu i zapadnu teologiju. Ono o ljepoti imate od Dostojevskoga. Pa spominjete Solovieva«. Prof. Glässer će mi pri oproštaju reći da mu je bilo drago što je vidio značajnu slavensku teologiju. U riječ – a mislim da sam dužan reći kakav je bio prijem mojeg izlaganja – Slaveni su mi zahvalili, a Nijemci me pohvalili.

Nakon pauze dekan Wolf je pročitao zaključni referat. U njemu govori o situaciji Crkve u Šeškoslovačkoj jučer i danas. Moderator Krucina utvrđuje da ovaj referat već spada u Lublin. Prof. Nagy zaključuje: »Jedni drugima smo potrebni. Moramo si pružiti ruke. Moramo spasiti teološki kairos... Prema našem prijedlogu i prema vašim prijedlozima nastojat ćemo formulirati teme skupa u Lublinu... Fakulteti trebaju biti nosioci referata. U Čenstohovi će se papa s nama sresti i s nama završiti kongres. Svima hvala: bez ovog našeg skupa u Pragu ne bi možda bio moguć kongres u Lublinu. Do viđenja u Lublinu!«

Dekan, domaćin prof. Wolf zaključuje kao predsjedatelj: »Moj stav je bio: Varietas delectat. Telegram Papi bit će poslan s vašim imenima. Pozdrav vašim teologijama i crkvenim ustanovama.«

Popodne smo razgledali katedralu sv. Vida (gdje se nalazi i drevni grb Hrvatske, na koji me prof. Bajsić prije puta upozorio). Pohodili smo i grob Sv. Vojteha – Adalberta, ostvarenje i simbol povezanosti Slavena i Germana. U četiri pak sata primio nas je u svom dvoru 91 godišnji kardinal František Tomašek. Uputio nam riječi Pisma: »Bit ćete mi svjedoci«. Kazao kako valja sklapati ruke na molitvu i rasklapati ih, širiti ih na žrtvu. Dodao: »Hilarem datorem diligit Deus.« Pozvao nas da postavljamo pitanja. Prvi se javio dr Zirdum pitanjem: »Što mislite o kard. Stepincu?« »Ovdje je on malo poznat. On je svetac« – bio je kratak i jasan odgovor kard. Tomašeka. Na kraju nam je podijelio blagoslov i zahvalio za posjet, koji mu je kao injekcija za jačanje, reče.

Veče prije za sudionike praškog teološkog skupa sveučilišni zbor »Musica poetica« izveo je koncert drevnih bizantskih, armenskih i latinskih melodija. Koncertu je pribivao i nuncij u Pragu, nadbiskup Giovanni Coppa. Čestitao zboru, citirao svog duhovnika iz sjemeništa koji je govorio da je za svećenika na prvom mjestu svetost, a onda odmah dolazi glazba. »Kao neznatni predstavnik Svetog Oca se nalazim ovdje. Sv. Ocu ću prenijeti vaše pozdrave. Znamo: Otac je poslao Sina, Sin je osnovao Crkvu, Petar je u Crkvi« – zaključio je nuncij Coppa. Potom je sa svakim, baš sa svakim dulje ili kraće razgovarao.

Teološki skup u Pragu odražavao je napone istoka i zapada, sraz naraštaja, raslojenost iskustava, raznolikost tradicija, iznosio strahovanja od teološkog panslavizma, koja su odmah i otklonjena, i bojazni od paušalnog teološkog germanizma; postavljao pitanja evropskosti teologije i njene uže obilježnosti, prostorne i etničke. Bio je to misaon i emotivan, zauzet i dirljiv skup. Susret gdje su sudionici iznosili saznanja i spoznaje, obazirali se na prošlost i predlagali budućnost. Pokazivali rane i ne tražili da se zadavateljima rana otvore rane. Skup gdje je dolazilo, kao i u prarckvi do razlika, na časove skoro do razlaza, gdje se sučeljavalo i ruku pružalo. Prava slika Evrope nad kojom se teološki razmišlja.

Ne jedanput sam se za vrijeme ovog skupa spomenuo Jurja Križanića ne samo zato što su se tu našli teolozi iz mjesta u kojima je Križanić boravio (Grodno, Varšava), nego najviše stoga što je ovo naše vrijeme tako slično Križanićevu vremenu, što se pojavljuju ista gotovo pitanja, što nastupaju gotovo iste vrste protagonista. Tada i sada postavljalo se pitanje odnosa prema Evropi, pitanje starog i novog, pitanje starih i mladih, pitanje Germana i Slavena, očuvanje istovjetnosti ili pretvorbe u nešto drugo, pitanje progresa i regresa, pitanje Poljaka i Nijemaca, pitanje otvaranja ili suzdržanosti, ksenofobije ili ksenomanije. Učinilo mi se tako uvjerljivim što reče propovjednik: »Nema ništa nova pod suncem – Nil novi sub sole«. I, kad se već prisjećam Križanića, da spomenem kakav je on stav zauzimao prema onodobnim strujama i onovremenim raskrnicama, kako se odnosio prema starome i novome. Govorio je da se treba odlučivati ne za staro ili novo već za dobro, bilo ono staro ili novo. Isto tako da treba opredjeljivati se za dobro i slijediti dobar primjer, dolazio on bilo s koje mu drago strane ili bilo od kojeg naroda. Jedva da sam gdje kao na ovom skupu osjetio kakva je učiteljiva povijest; Kako se iz prošlosti dade upoznati sadašnjost i iz sadašnjosti zornije razumjeti prošlost.

Praški teološki skup, kao i svaki skup, uz svoj službeni sloj imao je i svoje kuloare, kako se to kaže. Ne bih u taj niti manje značajan niti manje zanimljiv sloj ulazio. Izdvojit ću samo nešto. Ponajprije nabačaj austrijskih teologa, koji su za vrijeme jedne večere iznijeli dr. Ocvirku, da bi bilo dobro da se osnuje grupacija teologa Alpe-Jadran, jer da se s Poljacima ne može. Zatim bih spomenuo da sam od dekana Teološkog fakulteta u Pragu dr. Wolfa čuo kako se nalaze u tegobama oko određenja mjesta Teološkog fakulteta unutar Karlova Sveučilišta. Nepovjerenje prema državi, temeljeno na nedavnim iskustvima ih drži suzdržanima. Nijemci da im doslovce diktiraju da slijede njemački model prisustva teoloških fakulteta u državnim sveučilištima, i da izjavljuju da su gospodarima Srednje Evrope, odvrćaju ih od američkog modela. Toliko iz kuloara.

Osim službenog sloja koji sam izložio, osim kuloara koje sam natuknuo, postoji još jedan sloj: to su osobne slutnje i pitanja koja mi se nameću. Uobličilo se to po povratku s praškog skupa, koji sam još nekoliko dana nosio u sebi, a moja ga nutarnjost prerađivala. Navodim slutnje i upite u obliku »tvrdnji«:

1. Ivan Pavao II, silno zauzet za ovaj skup koji, kako je izričito kazano, treba poslužiti Evropskoj sinodi, želi da se na Sinodi koja će govoriti o reevangelizaciji Evrope, čuje i glas »Crkve šutnje – Chiesa del silenzio«, crkve koja je do jučer bila pod komunističkom moći i bila stjerana u šutnju. Lublinski bogoslovni skup posvećen temi »Crkva kao svjedok pod komunističkom vlašću«, bit će da želi izvesti na sinodalnu scenu glas ušućene i ušutkane Crkve.

2. Nijemci žele namjesto skršene ideološke i političke komunističke moći u zemljama koje su izišle ispod komunizma uvesti svoju idejnu i gospodarsku moć. Slaveni se boje nove vrste potčinjenosti, tim više što se osjećaju i jesu gospodarski nemoćni.

3. Spajanje pojedinačnih slavenskih teoloških glasova budi kod Nijemaca i Ugra bojazan od teološkog panslavizma.

4. Postoji opasnost i od paušalnog teološkog germanizma.

5. Mladi naraštaj slavenskih teologa želi teološki europeizam, koji ne bi bio niti teološki panslavizam niti teološki germanizam.

6. Nijemci se boje da je sabijanje teologa Slavena uz papu Slavena Ivana Pavla II. zapravo ustuk na germanske i germanofilske teološke grupacije koje upućuju razne izjave Papi.

7. Poljaci i Nijemci bore se za teološki utjecaj nad Slavenima koji su izašli ispod komunizma, posebno nad Česima i Slovacima, svaki iz svojih povijesnih pobuda.

8. Na razini učilišta odnosno sveučilišta Nijemci zagovaraju uzorak teoloških fakulteta na njemačkim sveučilištima, gdje postoji najmanja mjera nadležnosti Svete Stolice, i Slavenima, koji su izašli ispod komunizma i vraćaju svoje teološke fakultete u sveučilište, preporučuju vrlo naglašeno njemački uzorak. Ovi pak, osobito Česi, donekle i Poljaci, zbog trpkog iskustva nedavne vezanosti s vlastima, boje se tješnje povezanosti s državom, pa i putem Sveučilišta. Vezanost sa Svetom Stolicom smatraju jamcem neovisnosti i akademske slobode.

9. Naziru se usmjerenja koja idu za stvaranjem jednog zida prema Zapadu, neke vrste novog slavenskog antemurale christianitatis.

10. Naziru se usmjerenja koja idu za krajevnom povezanošću teologa bez većinskog naredbodavca ili nadzornika, dolazio on iz germanskog ili slavenskog svijeta.

11. Teolozi iz Ukrajine i Bjelorusije se ne snalaze u nametnutoj igri. Izašli iz SSSR-a, gdje su bili zapravo izbrisani, omeđuju se na ono najmanje, da naime teološki prežive. Traže knjige i učitelje, i učilišta za svoje pitomce – ipak kod slavenskih teologa.

12. Izmijenjena politička karta Evrope i predstojeća mapa ujedinjene Evrope odrazuje se i odražavat će se još više na teološku mapu Evrope, čime se samo pokazuje kako je teologija i kulturološka činjenica, a Crkva i nezaobilazno društveni činitelj.

Praški skup je preteča Lublinskog teološkog skupa, Lublinski skup preteča Evropske sinode o reevangelizaciji Evrope. Evropska sinoda je crkvena priprema Evrope koja se ujedinjuje. Sve se to zbiva u navečerje ujedinjenja Evrope. A nije nelijepo biti preteča, premda pretečama padaju glave, počam od prvoga, onog sa Jordana.

U Zagrebu, 10. siječnja 1991.